

УДК 911.2:630(292.452)

ЛАНДШАФТНІ ТОПОНІМИ м. ЛЬВІВ ТА ЇХНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ У НАЗВАХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

В. Шушняк, Г. Савка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Подано класифікацію мікротопонімів прилеглих до Львова територій. Виконано аналіз найменувань наявних об'єктів природно-заповідного фонду. Обґрунтовано доцільність використання ландшафтних топонімів для присвоєння назв природно-заповідним об'єктам, зокрема тим, які запроєктовані на приміських землях Львова.

Ключові слова: мікротопоніми, ландшафтні топоніми, природно-заповідний фонд, регіональний ландшафтний парк.

Під час організації об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) часто виникає полеміка щодо їхнього найменування. Назви об'єктів ПЗФ належать до нормативної категорії “географічні назви”, тому поводження з ними регламентується відповідним Законом України [4], в якому зазначено: “Назва, яка присвоюється географічному об'єкту, повинна відображати найбільш характерні ознаки цього об'єкта, враховувати географічні, історичні, природні та інші умови місцевості, де він розташований, думку населення, яке проживає на цій території, вписуватися в існуючу систему назв цієї території і складатися з мінімальної кількості слів” (ст. 5 Закону). Окрім того, назви об'єктів ПЗФ повинні наголошувати на їхній унікальності, соціологічній репрезентативності, туристичній привабливості тощо. Критеріям вибору найменувань територій та об'єктів ПЗФ найкраще відповідають ландшафтні топоніми, які мають комплексний та системний зміст.

Дослідження можливостей використання ландшафтних топонімів для найменування об'єктів ПЗФ відбувалося в рамках проекту створення об'єктів природно-заповідного фонду на приміських землях Львова, яке виконало в 2011 р. Регіональне агентство стійкого розвитку на замовлення Львівської міської ради.

Топоніми є предметом досліджень багатьох наук, зазвичай, географії, історії та лінгвістики; меншою мірою – геології, біології, соціології [5]. У географічних дослідженнях топонімічну оцінку здебільшого використовують як ефективний метод просторового аналізу природних і суспільних об'єктів та процесів. У львівській географії приділяють особливу увагу вивченню географічної номенклатури. Свідченням тому є створення 1962 р. топонімічної

комісії при Львівському відділі географічного товариства. Члени комісії виконували польові дослідження із збору мікротопонімичного матеріалу західного регіону України (Б. Я. Думін, В. П. Огоновський, В. П. Черняхівська, П. Х. Пироженко), розробляли питання топонімичної типології та походження старовинних топонімів (Я. І. Ольховський, Д. Г. Бучко, М. М. Підлужний, Є. М. Черняхівська) [3]. Серед методологічних праць цього періоду важливим є дослідження О. І. Шаблія стосовно просторово-географічної систематизації мікротопонімів Західного Поділля [8], С. В. Трохимчука щодо значення топонімії у ландшафтних дослідженнях [6]. Цікаві методичні аспекти топонімичного аналізу простежуються також у пізніших географічних працях, зокрема, посібнику Б. Ф. Лящука [2], статтях О. М. Федірка [7] та А. Л. Байцара [1]. Хоча ці дослідження здебільшого присвячені топонімичному аналізу Карпатського регіону, проте вони є цінними методологічно. Учений О. М. Федірко, так зазначив: “охорона і збереження природної системи та народної назви цієї системи повинні стати поняттями-синонімами. Ставлячи сьогодні завдання відродження народної термінології, ми повинні дбати про відродження її у первісному вигляді, іншими словами – у відповідності з первісним якісним змістом тих об’єктів природи, які названі їхнім іменем” [7].

У м. Львів та його приміській зоні функціонує 42 об’єкти природно-заповідного фонду загальною площею 3 547,71 га. Усі вони мають власні (географічні) назви.

Прикладом невдалого і необґрунтованого вибору назв є такі найменування об’єктів ПЗФ, які присвоєні внаслідок їхньої реорганізації у 1984 р. Як відомо, ця реорганізація відбувалася на виконання постанови Ради Міністрів УРСР “Про класифікацію і мережу територій та об’єктів природно-заповідного фонду Української РСР” від 22 липня 1983 р. № 311. Тоді від колишнього Брюховицького ландшафтного лісопарку (3 144 га) у складі ПЗФ залишилася лише ділянка межиріччя Млинівки-Брюхівчанки площею 1 949 га, яка отримала статус лісового заказника “Гряди”. З додатку до рішення виконавчого Львівської обласної ради народних депутатів № 495 від 9 жовтня 1984 р. випливає, що таку назву заказника присвоєно через його розміщення “в зоні гряди Розточчя”. Однак застосування терміна “гряда” для Розточського горбогір’я є невдалим. Під “грядами” здебільшого розуміють видовжені додатні форми рівнинного рельєфу, які за протяжністю можуть об’єднуватися у грядові пасма. Такими типовими формами є гряди Пасмового Побужжя, де навіть розташоване село з однойменною назвою. Натомість межиріччя Млинівки і Брюхівчанки (територія заказника Гряди) зовсім не подібне на типові гряди ні за геоморфологічними, ні за ландшафтними ознаками, а його віддаленість від села Гряди дезорієнтує не тільки користувачів, а й природодослідників.

Іншим невдалим прикладом найменування об’єктів ПЗФ є колишній Винниківський ландшафтний лісопарк (2 610 га), на території якого 1984 р. унаслідок реорганізації було створено три лісових заказники з назвами “Львівський” (436 га), “Винниківський” (848 га), “Чортові скелі” (523 га) та пам’ятка природи “Винниківська” (2,7 га), яка з 1970 р. фігурувала як Винни-

ківський дендропарк. Щодо першої назви, то вона не є оригінальною, її можна було б присвоїти кожному природоохоронному об'єкту в околицях Львова. Назва лісового заказника "Чортові скелі" стала однією з підстав необдуманого ліквідації однойменної геологічної пам'ятки природи, а однакові назви лісового заказника "Винниківський" і пам'ятки природи "Винниківська" вносять невизначеність у їхній ідентифікації.

Околиці Львова мають значне топонімічне багатство (рис. 1). Достатньо інформативними та об'єктивними джерелами під час відтворення топонімів є різночасові картографічні матеріали. Менш достовірну, але цікаву, інформацію щодо назв околиць населених пунктів можна отримати від місцевих жителів.

Аналіз зазначених джерел дав змогу поділити мікротопоніми околиць Львова на шість груп.

До першої групи увійшли мікротопоніми, які відображають домінуючі ландшафтні ознаки: "Середня гора", "Соснина", "Бучина", "Камички", на межиріччі Млинівки і Брюхівчанки; "Кругла гора", "Лиса гора", "Кам'яна гора", "Круглий горб", "Чорні лози", "Ставки" – на території між Брюховичами і Голоско; "В потоці", "На репницьку", "Білогорський потік" – на території між Білогорщею і Рясне; "Лиса гора", "Великий ліс" – між Сиховом і Винниками, урочище "Дубина" – між Лисиничами, Сороками Львівськими і Кам'янополем.

Друга група охоплює мікротопоніми, об'єднані за належністю до земель певної громади: горби "Давидів", "Рясна", "Скнилів"; струмки "Голосківський потік", "Клепарівський потік", "Брюхівчанка" – у Брюховицько-Голосківському горбогір'ї; "Ліс Вулька", "Сихіський потік", "Чижківський потік" – між Сиховим і Винниками; "Басівський ліс", річки "Зубра", "Щирець", урочище "Сокільницькі поля" – на Львівському плато; потік "Миклашів" – права притока Полтви, потік "Малешкович" – ліва притока Щирки.

Третя група об'єднала мікротопоніми, пов'язані з властивостями ландшафтів: "Квасна вода" – видолинок на межиріччі Брюхівчанки і Голосківського потоку; "Сухий ліс" – урочище між Бірками і Ясницькими; "Осова" – урочище на межиріччі Млинівки і Брюхівчанки, "Погоріле" – урочище між Голоско, Збиранкою і Брюховичами; потік "Зимна вода", урочище "Торфовисько" поблизу Сокільник, "Клекучко" – територія зеленої зони Майорівка.

Четверта група охоплює мікротопоніми, ідентифіковані за належністю до колишніх власників: "Майорівка" ("Майерівка") від Майера; "Кортумова гора" – від Кортума; урочища "Шемберка" і "Панська нива" – в Білогорщі; урочище "Лахова" – між Кривчицями і Лисиничами.

Мікротопоніми, що увійшли до п'ятої групи, поєднані за їхнім розміщенням, зокрема, "Великий кут", "Загороди".

Шоста група містить топоніми-символи: "Чортові скелі" у Винниківському лісі; "Меридіан" – пагорб на лінії 24 сх. д.

Наведена класифікація мікротопонімів використана для найменування проєктованих об'єктів ПЗФ на приміських землях Львова.

Рис. 1. Проектовані об'єкти ПЗФ і мікротопоніми приміської зони Львова

I – проєктовані об'єкти природно-заповідного фонду (відділення РЛП “Львівський”:
 1 – Знесінське, 2 – Брюховицьке, 3 – Винниківське, 4 – Кортумівське, 5 – ландшафтний заказник “Торфовище Білогорща”, 6 – охоронна зона ландшафтного заказника “Торфовище Білогорща”, 7 – ландшафтний заказник “Полтвинська долина”); 2 – мікротопоніми; 3 – села; 4 – міста.

Назви великих за площею об'єктів присвоєно за ознакою належності до земель певної громади. Зокрема, проєктом створення об'єктів природно-заповідного фонду на приміських землях Львова передбачено організацію регіо-

нального ландшафтного парку “Львівський” як великого природоохоронного утворення площею 8 320,37 га, яка охоплює такі відділення: *Брюховицьке* – Брюховицько-Голосківського горбогір’я, *Кортумівське* – Кортумова гора; *Винниківське* – Лисиницько-Давидівське горбогір’я включно з долиною річки Марунька і зеленою зоною Майорівка; *Знесінське* – територія РЛП “Знесіння”.

Середні за площею об’єкти ПЗФ, що мають комплексне ландшафтне значення, пропонується найменувати назвами, які містять ландшафтно-ідентифікаційний зміст. Зокрема, для збереження унікальних торфово-болотних комплексів Білогорщі обґрунтоване створення ландшафтної заказника державного значення “Торфовище Білогорща” (площа 119,6 га, площа охоронної зони – 948,7 га). Для збереження і відтворення цінних природних комплексів у долині р. Полтва пропонується створити ландшафтний заказник місцевого значення “Полтвинська долина” площею 225,8 га.

У назвах невеликих за площею об’єктів доцільно використовувати імена визначних дослідників, які стосуються їхнього становлення. Зокрема, варто відновити назву “Дендрарій проф. Соколовського” – унікальну рукотворну пам’ятку природи, закладену у 1898–1904 рр. працівниками і слухачами Вищої школи лісового господарства під керівництвом професора С. Соколовського. Як було вже зазначено, сьогодні ця пам’ятка має назву “Винниківська”.

У назвах пам’яток природи також потрібно відображати їхню ландшафтно-созологічну специфіку в поєднанні з географічною прив’язкою. Проектом обґрунтовано створити в межах регіонального ландшафтної парку “Львівський” такі гідрологічні пам’ятки природи, як “Джерело Гамулець”, “Джерело Голоско”, “Джерело Підголоско”, “Долина Клепарівського потоку”, “Озеро в дюнах”; заповідні урочища “Верхів’я Зелівського потоку” та “Горб”; комплексну пам’ятку “Чорне болото”; ландшафтний заказник “Дюни Голоско”.

Назви-символи доцільно вживати для найменування комплексних природних та історико-культурних пам’яток. Зокрема, комплекс унікального арборетуму території сьомої кардіологічної лікарні в Брюховичах і прилеглий до неї лісовий масив на унікальних флювіогляціальних відкладах пропонується назвати “Quo vadis” (“Куди йдеш” – лат.). Вираз “Quo vadis” став крилатим, його використовують для наголошення на відповідальності суспільства перед майбутнім. З урахуванням того, що на місці лікарні колись була розташовувана вілла “Quo vadis”, така назва була б доречною.

Другим прикладом назви символічного змісту є пропонується найменування “Плакучий камінь” – травертинової скелі з водоспадом в урочищі Гамулець. Травертинова скеля знаходиться на шляху пропонується туристичного маршруту від місця загибелі Володимира Івасюка до старовинної церкви в с. Гомулець, тому така назва наголошувала б на тематичному змісті маршруту.

Зазначимо, що нині в наукових публікаціях піднімають питання щодо перейменування місця скельних виходів у Винниківському лісі з “Чортові скелі” на “Чатові скелі”. На нашу думку правильність назви цього об’єкта потребує ґрунтовніших наукових доведень.

Найменування територій та об’єктів природно-заповідного фонду потрібно виконувати шляхом узгодження їхніх назв з місцевими топонімами.

Назви мають відповідати обраним категоріям ПЗФ та відобразити їхнє соціологічне, туристичне, рекреаційне та наукове значення. Під час найменування й перейменування територій та об'єктів ПЗФ треба керуватись положеннями Закону України "Про географічні назви". Оскільки найменування та перейменування географічних об'єктів у межах визначених цим Законом повноважень виконують органи місцевого самоврядування, то Львівська міська рада та сільські і селищні ради приміської території Львова повинні вжити відповідних заходів щодо впорядкування назв об'єктів природно-заповідного фонду.

1. Байцар А. Л. Використання місцевих географічних термінів Українських Карпат у ландшафтознавстві / А. Л. Байцар // Фізична географія та геоморфологія. – 2004. – Вип. 46. – Ч. 1. – С. 7–12.
2. Ляцук Б. Ф. Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій / Б. Ф. Ляцук. – К.: ІСДО, 1993. – 204 с.
3. Львовский отдел географического общества УССР к славному юбилею [Доклады и сообщения Львовского географического общества УССР за 1965 год]. – Львов: Изд-во Львовского университета, 1965. – С. 3–10.
4. Про географічні назви: Закон України від 1 травня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 27. – Ст. 360.
5. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1985. – 182 с.
6. Трохимчук С. В. Роль топонімії у ландшафтних дослідженнях (на прикладі Стрийсько-Сянської верховини) / С. В. Трохимчук // Географічний збірник ЛДУ. – Львів, 1969. – № 9. – С. 162–165.
7. Федірко О. М. З джерел Карпатської народної географічної термінології / О. М. Федірко // Український географічний журнал. – 1995. – № 1–2. – С. 58–60.
8. Шаблій О. І. Питання просторово-географічного вивчення мікротопонімії / О. І. Шаблій // Тези ІV Республіканської ономастичної конференції. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 39–40.

*Стаття: надійшла до редколегії 16.05.2013
доопрацьована 12.07.2013
прийнята до друку 25.09.2013*

LANDSCAPE TOPONYMY OF LVIV AND THEIR REFLECTION IN THE NAMES OF OBJECTS NATURALLY COMMANDMENT TO FUND

V. Shushnyak, H. Savka

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko Str., 41, Lviv, UA – 79000, Ukraine*

Classification of microtoponyms of adherent to Lviv territories is given. The analysis of the names existing is conducted object of the naturally-protected fund. Expediency of the use of landscape toponyms is reasonable for the appropriation of the names naturally-protected object, in particular those that is projected on suburban earth of Lviv.

Key words: microtoponyms, landscape toponyms, naturally-protected fund, regional landscape park.

**ЛАНДШАФТНЫЕ ТОПОНИМЫ г. ЛЬВОВА И ИХ
ОТРАЖЕНИЕ В НАЗВАНИЯХ ОБЪЕКТОВ
ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА**

В. Шушняк, Г. Савка

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, г. Львов, 79000, Украина*

Подана класифікація мікротопонімів прилеглих к Львову територій. Проведен аналіз найменувань існуючих об'єктів природно-заповідного фонду. Обґрунтовано цілесобразність використання ландшафтних топонімів для присвоєння названь природно-заповідним об'єктам, в частині тем, котрі запроєктовані на пригородних землях Львова.

Ключевые слова: мікротопоніми, ландшафтні топоніми, природно-заповідний фонд, регіональний ландшафтний парк.